

УДК 808.5-043.86:378.147:811.161.2'27(045)

РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «УКРАЇНСЬКА МОВА ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ»

Попович Н. Ф., Прокопович Л. С.

DEVELOPMENT OF SPEECH CULTURE OF HIGHER EDUCATION STUDENTS DURING THE TEACHING OF THE COURSE «UKRAINIAN LANGUAGE FOR PROFESSIONAL DIRECTION»

Popovych Nadiia, Prokopovych Lidiia

У статті досліджується значення розвитку культури мовлення здобувачів вищої освіти під час викладання дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням», визначаються якості мовлення, якими повинні оволодіти майбутні фахівці. З'ясовано, що здобувачам вищої освіти необхідно дотримуватися правильності, змістовності, логічності, багатства, точності, виразності, доречності й доцільності у висловленні думок. Зроблено висновок, що розвиток культури мовлення здобувачів вищої освіти під час викладання дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» має важливе значення. Мовлення визнається досконалим у тому випадку, коли воно відповідає всім якостям культури мовлення.

Ключові слова: культура мовлення, правильність, змістовність, логічність, багатство, точність, виразність, доречність й доцільність мовлення.

The article examines the significance of the development of the speech culture of students of higher education during the teaching of the discipline "Ukrainian language for professional direction", defines the speech qualities that future specialists should master. It was found out that the students of higher education need to observe correctness, meaningfulness, logic, richness, accuracy, expressiveness, appropriateness and expediency in the expression of opinions.

Normative is the following speech of students of higher education: which corresponds to the language system; in which the variant of the norm has new semantic and stylistic possibilities, clarifies, clarifies the context, provides additional and comprehensive information; in which the norms from another style are appropriately justified, etc. Correct speech involves the use of all language rules, the ability to construct utterances that correspond to the type and style of speech.

It was concluded that the development of speech culture of students of higher education during the teaching of the discipline "Ukrainian language for professional direction" is important. Speech is recognized as perfect when it meets all the qualities of speech culture.

Keywords: speech culture, correctness, meaningfulness, logic, richness, accuracy, expressiveness, appropriateness and expediency of speech.

Розвиток культури мовлення здобувачів вищої освіти, вдосконалення їхнього професійного мовлення – одне з актуальних завдань сучасних закладів вищої освіти. Адже культура мовлення має важливе значення у налагодженні фахівцями соціальних, професійних контактів, є засобом їх самовираження за

допомогою мови і мовлення. Актуальність теми обумовлена тим, що вагоме місце у професійній підготовці здобувачів вищої освіти посідає розвиток їхньої культури мовлення.

Вивченню різноманітних питань культури мовлення присвячено ряд публікацій [1; 2; 3; 4; 5].

Мета статті – з'ясувати значення розвитку культури мовлення здобувачів вищої освіти під час викладання дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням».

Під культурою мовлення розуміється володіння нормами літературної мови у вимові, вживанні слів та їх форм, у будові речень тощо. Культура мовлення віддзеркалює ціннісні орієнтації, гармонію професійних знань, комунікативних і морально-психологічних можливостей, характеризує вихованість особистості, уміння висловлювати думки, дотримуватися етичних норм спілкування.

«Мовні норми – це прийняті в суспільно-мовленнєвій практиці людей правила вимови, вживання слова, граматичної форми, побудови словосполучення, речення (фрази). Мовні норми характеризуються системністю, історичною і соціальною зумовленістю, стабільністю. Якщо в орфоепії, граматиці норми орієнтуються на зразок, модель, еталон, то в лексиці реалізація норми підпорядковується ще й змістові, залежить у кожному конкретному випадку від контексту» [6, с. 27].

Опанування здобувачами вищої освіти якостей культури мовлення, мовленнєвого етикету є передумовою ефективності їхньої професійної й особистісної комунікації. Професійна сфера репрезентує офіційно-діловий і науковий стилі у єдності спільних мовних засобів досягнення комунікативної мети, адже кожний фахівець стикається з проблемою підготовки усного публічного виступу чи написання певного документа.

Виокремлюються такі якості культури мовлення, як правильність, змістовність, логічність, багатство, точність, виразність, доречність і доцільність.

Визначальною якістю культури мовлення є правильність.

«Правильність мовлення – це дотримання закріплених у літературній мові норм» [3, с. 47].

Нормативним є таке мовлення здобувачів вищої освіти: що відповідає системі мови; у якому варіант норми володіє новими семантико-стилістичними можливостями, увиразнює, уточнює контекст, дає додаткову і вичерпну інформацію; у якому доречно обґрунтовано застосовані норми з іншого стилю тощо. Правильне мовлення передбачає користування усіма мовними правилами, уміння будувати висловлювання, що відповідає типу і стилю мовлення.

Під час викладання дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» особливу увагу слід приділяти тому, щоб мовлення здобувачів вищої освіти було змістовним. Змістовність мовлення полягає у глибокому усвідомленні теми та головної думки висловлювання, у докладному ознайомленні з наявною інформацією з певної теми, а також у різнобічному й повному розкритті цієї теми.

Істотну якісну рису культури мовлення становить логічність, яка ґрунтується на чіткій семантичній організації висловлень і на послідовності викладу. Недотримання цих умов спричиняє логічну невправність повідомлення.

Багатство мовлення полягає у використанні найрізноманітніших мовних засобів висловлення думок у межах певного стилю. Джерелом багатства мовлення є лексичні, фразеологічні, словотворчі, граматичні, стилістичні ресурси мови. Для того, щоб мовлення здобувачів вищої освіти було багатим, їм необхідно використовувати емоційно-образну лексику, синоніми, фразеологізми, стійкі вислови тощо.

Під час викладання дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» необхідно систематично звертати увагу на точність мовлення здобувачів вищої освіти. Точність мовлення пов'язана з тим, чи відповідає зміст ужитих мовцем слів прийнятому в літературній мові їх лексичному значенню. Якщо відповідає, то мовлення є точним, не відповідає – вважається неточним.

«Точність мовлення передбачає, з одного боку, знання і вживання точних значень слів, словосполучень, речень, що відповідають нормам літературної мови, а з другого, – уміння виражати свої думки так, щоб вони однозначно були сприйняті адресатом мовлення. Вимога точності впливає на добір мовних засобів для побудови усного чи писемного висловлювання.

Відомо, що кожне вжите слово має дві вимоги, як-от:

- 1) своїм змістом повинно відповідати предметно-речовій дійсності;
- 2) має бути використане із закріпленим у літературній мові лексичним значенням» [2, с. 141].

Мовлення вважається точним, якщо вжиті слова відповідають своїми значеннями смислу висловленої думки. Точність залежить від умінь здобувачів вищої освіти добирати такі слова, які повністю співвідносяться з номінованими предметами, явищами, діями тощо.

Виразність мовлення – якість, яка найбільше залежить від особи мовця, його мовленнєвих умінь і навичок. У мові є невичерпні запаси виражальних засобів, які роблять мовлення виразним. Це, зокрема, засоби художнього мовлення і засоби звукового мовлення. Виразність включає в себе й образність мовлення, що передбачає вживання слів і словосполучень у незвичному, метафоричному значенні, а це дає можливість образно, художньо відтворювати дійсність. Відтак, виражальні засоби можуть бути образними й необразними. Це залежить від стилю висловлювання.

Здобувачами вищої освіти виразність мовлення досягається за таких умов: самостійність мислення мовця; інтерес мовця до того, про що він говорить чи пише; належне знання мови і виражальних засобів; досконале володіння стилями мовлення тощо.

Важливими якостями мовлення є доречність та доцільність. У мовленні здобувачів вищої освіти бувають випадки, коли добір мовних засобів не відповідає меті й умовам спілкування, темі висловлювання, логічному змісту, емоційному забарвленню. Це свідчить про те, що відсутня комунікативна доречність мовлення.

Комунікативну доречність визначає мотивований вибір мовних засобів: який із них – залежно від мовленнєвої ситуації – доречніший, точніший, виразніший.

Залежно від різних умов і мети спілкування доречність мовлення буває контекстуальною, ситуаційною, стильовою і психологічно зумовленою. Контекстуальна доречність виявляється в єдності змісту і форми висловлювання. Вона впливає на порядок слів у реченні, а речень – у тексті. Ситуаційна доречність організовує мовлення здобувачів вищої освіти відповідно до ситуації спілкування. Саме цим зумовлено використання монологу, діалогу, внутрішнього монологу, різних форм звертання. Від ситуації залежить темп і тональність мовлення, вибір слова. Важливою є стильова доречність. Адже текст певного стилю будується за допомогою відбору таких мовних засобів, які є характерними для цього стилю. Тому доречність – важлива ознака кожного стилю мовлення. Доцільність залежить насамперед від того, наскільки повно й глибоко людина оцінює ситуацію спілкування, інтереси, стан адресата.

«Мова професійного спілкування (професійна мова) – це функціональний різновид української літературної мови, яким послуговуються представники певної галузі виробництва, професії, роду занять» [7, с. 17].

Володіти мовою професійного спілкування – це:

- вільно послуговуватися усім багатством лексичних засобів з фаху;
- дотримуватися граматичних, лексичних, стилістичних, акцентуаційних та інших норм професійного спілкування;
- знати спеціальну термінологію, специфічні найменування відповідної професійної сфери;
- використовувати усі ці знання на практиці, доречно поєднуючи вербальні й невербальні засоби спілкування.

Важливе значення для розвитку культури мовлення здобувачів вищої освіти має систематичне й цілеспрямоване практикування в мовленні. Адже вміння і навички досконалого фахового мовлення виробляються лише в процесі мовленнєвої діяльності.

Мовлення здобувачів вищої освіти повинно бути зразком комунікативної дії. Сформованість культури мовлення є важливим показником загальної культури та професіоналізму особистості. Важливо дбати про умілий добір слів, завдяки яким передаються відтінки понять, зокрема доречно вживати різноманітні вдалі синоніми.

Здобувачам вищої освіти слід збагачувати власний словниковий запас. Мовленнєва майстерність виявляється також у різноманітності синтаксичних конструкцій, експресивних описових зворотів.

Отже, розвиток культури мовлення здобувачів вищої освіти під час викладання дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» має важливе значення. Мовлення визнається досконалим у тому випадку, коли воно відповідає всім якостям культури мовлення.

Список використаних джерел

1. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення. Львів: Світ, 1994. 232 с.
2. Гудачок Г. Ю., Попович Н. Ф. Точність мовлення як важливий критерій комунікативної компетентності вчителя початкових класів. *Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції*: збірник тез доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції, 24-25 жовтня 2019 р. Мукачєво, 2019. С. 141–143.
3. Дорошенко С. І. Основи культури і техніки усного мовлення. Харків, 2002. 144 с.
4. Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української мови. Київ: Академія, 2007. 360 с.
5. Пасинок В. Г. Основи культури мовлення. Київ: Центр навчальної літератури, 2012. 184 с.
6. Попович Н. Ф. Особливості розвитку якостей мовленнєвої культури майбутніх фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 20. Т. 3. С. 26–29.
7. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням. Київ, 2011. 696 с.

References

1. Babych, N. D. 1994. *Osnovy kul'tury movlennya [Fundamentals of speech culture]*. Lviv: Svit.
2. Hudachok, H. Yu. and Popovych, N. F. 2019. *Tochnist' movlennya yak vazhlyvyu kryteriy komunikatyvnoyi kompetentnosti vchytelya pochatkovykh klasiv [Accuracy of speech as an important criterion of communicative competence of elementary school teacher]*. *Education and formation of competitiveness of specialists in the conditions of European integration: a collection of abstracts of reports of the III International Scientific and Practical Conference, 24-25 October 2019*. Mukachevo.
3. Doroshenko, S. I. 2002. *Osnovy kul'tury i tekhniky usnoho movlennya [Fundamentals of culture and technique of oral speech]*. Kharkiv.
4. Matsko, L. I. and Kravets, L. V. 2007. *Kul'tura ukrayins'koyi movy [Culture of the Ukrainian language]*. Kyiv: Akademiya.
5. Pasynok, V. H. 2012. *Osnovy kul'tury movlennya [Fundamentals of speech culture]*. Kyiv: Tsentr navchal'noyi literatury.
6. Popovych, N. F. 2020. *Osoblyvosti rozvytku yakostey movlennyevoyi kul'tury maybutnikh*

fakhivtsiv z informatsiynoyi, bibliotechnoyi ta arkhivnoyi spravy [Features of development of qualities of speech culture of future specialists in information, library and archival affairs]. *Innovative pedagogy*, 20(3), pp. 26–29.

7. Shevchuk, S. V. and Klymenko I. V. 2011. *Ukrayins'ka mova za profesiynym spryamuvanniam [Ukrainian language for professional direction]*. Kyiv.

УДК 027.625:021.1(045)

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З ДІТЬМИ-ЧИТАЧАМИ У ДИТЯЧИХ БІБЛІОТЕКАХ

Попович Н. Ф., Семенчук В. В.

FEATURES OF WORKING WITH CHILDREN-READERS IN CHILDREN'S LIBRARIES

Popovych Nadiia, Semenchuk Vitalina

У статті досліджено особливості роботи з дітьми-читачами у дитячих бібліотеках. З'ясовано, що для того, щоб процес формування читацьких інтересів дітей здійснювався успішно, необхідні знання про той рівень їх сформованості, який уже наявний у читачів. З цією метою використовується діагностика. Визначено, що залучаючи дітей до читання, бібліотекарі розвивають й удосконалюють інтелектуальну й емоційну сфери дітей-читачів, формують їхній світогляд та морально-етичні принципи, збагачують їхній життєвий досвід тощо.

Встановлено, що серед важливих завдань діяльності працівників дитячих бібліотек виокремлюється формування читацьких інтересів дітей-читачів, розширення їхнього читацького кругозору на основі жанрового й тематичного розмаїття творів. Саме дитячі бібліотеки мають значний вплив на формування читацьких інтересів дітей-читачів.

Ключові слова: дитяча бібліотека, діти-читачі, читацькі інтереси, діагностика, анкетування, бесіда, спостереження.

The article examines the peculiarities of working with children-readers in children's libraries. It was found that in order for the process of formation of children's reading interests to be carried out successfully, knowledge about the level of their formation, which is already available to readers, is necessary. Diagnostics is used for this purpose. One of the ways to diagnose the formation of reader interests is a conversation. It can be standardized and free. In the first case, pre-formulated questions are asked in a certain sequence, they are easier to process. A free conversation allows you to vary the questions in order to obtain more accurate, detailed information. Optimal in the process of forming children's reading interests is the observation method, which helps to investigate their participation in certain activities, the culture of their speech, literacy, regularity of reading, breadth and stability of reading interests. It was determined that by involving children in reading, librarians develop and improve the intellectual and emotional spheres of children-readers, form their worldview and moral and ethical principles, enrich their life experience, etc.

It has been established that among the important tasks of children's library workers, the formation of reading interests of children-readers, the expansion of their reading horizons based on the genre and thematic variety of works is singled out. It is children's libraries that have a significant influence on the formation of reading interests of children-readers.

Keywords: children's library, children-readers, reading interests, diagnosis, questionnaire, conversation, observation.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>